

identity in social networking contexts. By recognizing and appreciating the unique linguistic characteristics of English and Uzbek in online discourse, we can foster cross-cultural understanding and promote inclusivity in digital communities.

Overall, this research contributes to our understanding of multilingual communication in the digital age by highlighting the significance of language choice in shaping social networking practices. By unraveling the nuances of English and Uzbek sentence patterns in online interactions, we can celebrate the richness of global linguistic diversity and enhance our appreciation for the diverse ways in which individuals connect and communicate across borders.

References:

1. **Rizayeva K.Sh. (2023)** Analyzing English and Uzbek media discourse linguistically. Novateur publications JournalNX- A Multidisciplinary Peer Reviewed Journal. ISSN No: 2581 – 4230. Volume 9, issue, mar. -2023

2. **Pazilova N.M., G'opurova X. M.(2022)** Analysis of written and spoken texts in English and Uzbek. Science and innovation. International scientific journal vol. 1, issue 8.UIF-2022: 8.2 | ISSN: 2181-3337.

TOPONIM VA NEKRONIMLARNING LEKSIK XUSUSIYATLARI (NAVOIY VILOYATI NAVBAHOR TUMANI MISOLIDA)

Suvanova Mavjuda Xamrakulovna

**Navoiy viloyati pedagoglarni yangi metodikalarga o'rgatish
milliy markazi, katta o'qituvchi f.f.f.d (PhD)**

Annotatsiya. Toponim va nekronimlarning leksik xususiyatlari tahlil qilinib, ma'lum hudud toponimiyasi negizida yotgan topoleksemalar va ularning miqdorini aniqlash muhim ahamiyat kasb etadi.

Kalit so'zlar. Toponegiz, oykonimlar, etnooykonimlar, antropooykonimlar, fitooykonimlar, antropotonim, topotonim, etnotoponimlar, neotoponimlar

Аннотация. Анализируя лексические особенности топонимов и некронимов, важно определить тополексемы и их количество, составляющие основу топонимии определенной территории.

Ключевые слова. Топонимы, ойконимы, этноойконимы, антропойконим, фитоиконим, антропотопоним, топотопоним, этнотопонимы, неотопонимы.

Annotation. Analyzing the lexical features of toponyms and necronyms, it is important to determine the toponyms and their number, which form the basis of the toponymy of a certain territory.

Key words. Toponyms, oikonims, ethnooikonims, anthropoikonims, phytoikonims, anthropotonyms, topotonyms, ethnotoponyms, neotoponyms

Navbahor tumani mikrotoponimiyasining asosiy tiplari tahlili shuni ko'rsatadiki, bu toponim va nekronimlarning har biri, bitta yoki birdan ortiq toponegizlardan yasalgan atoqli otlardir. Ammo ushbu toponegizlarning ba'zilari toponimiya tarkibida faqat bir marta uchrasa, ba'zilari esa bir necha marta ishtirok etadi, ayrimlari ko'plab nomlar tarkibida uchraydi. Demak, ushbu qonuniyatga ko'ra, toponimlarni hosil qiluvchi negizlar toponimlar miqdoridan kam bo'ladi.

O'zbek tilida so'zlar ko'p, ammo bu so'zlarning barchasidan ham toponimlar yasalmaydi. Bundan shunday xulosa kelib chiqadiki, o'zbek tilidagi toponimlarni hosil qilishda toponimiya tizimi talab va ehtiyojlarini qondira oluvchi ma'lum miqdordagi so'zlar qatnashadi. Mana shu so'zlar majmuyi, nomshunoslikda toponimik leksika, toponegiz, topoleksema deb yuritilmoqda.

Ma'lum hudud toponimiyasi negizida yotgan topoleksimalarni, ularning miqdorini aniqlash ma'lum ahamiyatga ega. Shu sababli ba'zi tadqiqotchilar ba'zi toponimiya tizimining toponegizlari miqdorini aniqlashga harakat qilishgan. Masalan, Tog'li Oltoydagi turkiy toponimlar tadqiqotchisi O.T.Molchanova 3142ta turkiy toponim negizida 1846ta toponegiz yotishini hisoblab chiqqan. Mana shunday ma'lumotlar nomshunoslikdan M.T.Mo'minov, F.T.Xisamatdinovanning ishlarida ham uchraydi. S.Qorayevning fikricha, O'zbekistondagi 13.000 chamasi qishloq va shaharlar nomi 2000 atrofidagi leksemalar (toponegizlar) asosida hosil qilingan. A.Y.Superanskayaning fikricha, toponimlar bilan ularning toponegizlari orasidagi munosabat lisoniy omillardan farqlanuvchi boshqa xil xususiyatlar bilan ham aloqadordir. Gap shundaki, har bir davrda topoasoslar son-sanoqsiz emas, balki ma'lum darajada cheklangan, ko'zga ko'rinib turadigan bo'ladi. Har bir zamonaviy toponimik holatda toponimlarning miqdordan ko'pligi, bu davrda yaratilgan nomlardan tashqari o'tmish davrlardan meros bo'lib qolgan toponimlar hisobiga ham oshib boradi. Ba'zi bir lug'aviy asoslarning endilikda nima uchun foydalanilmasligi tilshunoslar, sotsiologlar, tarixchilar, psixologlar bilan hamkorlikda hal qilinuvchi masaladir.

Biz ham Navbahor tumani toponimiyasining toponegizlarini tahlil etish nuqtayi nazardan kuzatdik. Bunday kuzatishlar quyidagi natijalarni berdi:

№	Toponimning xarakteri	Toponimlar miqdori	Ular asos bo'lgan toponegizlar miqdori
1	Qishloq va ovullar nomi	96	75
2	Tepalar nomi	20	18
	Jami	116	93

Keyingi qismda Navbahor tumani hududidagi toponimlar va ular asos bo'lgan toponegizlar lug'aviy asoslarga ko'ra guruhlariga bo'lib tahlil qilinadi.

1. Asosini turdosh ot tashkil qiluvchi toponim va nekronimlar

Navbahor tumani toponimlarining aksariyati lug'aviy asosini turdosh so'zlar tashkil qiladi va ular tabiiy-jo'g'rofiy obyektning quyidagi xususiyatlarini ifodalaydi:

1. Geografik obyektning joylashish o'rniga ishora qiladi: *Yuqori Beshrabot qishlog'i, Quyi Beshrabot qishlog'i, Etaksaroy mahallasi* kabilar.
2. Obyektning miqdorini ko'rsatadi: *Beshrabot mahallasi, Uchtut qishlog'i* kabilar.
3. Obyektning uzunlik yoki qisqalik, yaqinlik yoki uzoqlik belgilarini anglatib turadi: *Qirqariq qishlog'i, Yoymatepa tepaligi* kabilar.
4. Obyektning paydo bo'lish davri, yangiligi va eskiligiga ishora qiluvchi toponegizlar: *Yangiobod qishlog'i, Yangiqishloq mahallasi* kabilar.
5. Mahalliy aholining kasb-korini, mashg'ulotini ifoda etuvchi toponegizlar: *Mexchagaron mahallasi, Mang'it qishlog'i, Minglar qishlog'i, Degrez qishlog'i* kabilar.
6. Hududda (qishloq, mahalla) istiqomat qiluvchi kishilarning dastlabki yurtini, etnik mansubligini anglatuvchi toponegizlar: *Arabxona qishlog'i, Mang'it qishlog'i, Arabsaroy mahallasi, Yuqori Burqut qishlog'i, Quyi Burqut qishlog'i* kabilar.
7. Yangi davrning mafkurasi, intilishlari va orzulari bilan aloqador bo'lgan nomlar: *Navbahor jamoa xo'jaligi, Navro'z jamoa xo'jaligi, Salim Sulton qishlog'i, Navoiy ko'chasi, Bobur nomli shoh ko'cha* kabilar.

2. Asosini atoqli ot tashkil qiluvchi toponim va nekronimlar

Atoqli otlar tizimida atoqli otlarning o'zaro bir-biriga o'tish hodisasi keng tarqalgan bo'lib, bu xususiyat tilning lug'aviy tizimida turli xil ko'rinishga egadir. Yangidan yasalayotgan toponimga qanday atoqli ot toponegizlik vazifasini o'tayotganligiga ko'ra, yangi nom quyidagicha ataladi: a) toponimga kishining ismi, familiyasi, laqabi, taxallusi asos bo'lsa antropotoponim; b) toponimga urug', qabila, xalq, millat nomi yoki o'sha etnik guruhlarining jamoaviy laqabi asos bo'lsa - etnotoponim; v) toponimga kosmik obyektlar (oy, quyosh, sayyora, yulduz va boshqalar) nomi asos bo'lsa - kosmotoponim; g) toponimga toponimlar (joy nomlari) asos bo'lsa - topotoponimlar; d) toponimga suv obyektlarining nomi (gidronimlar) asos bo'lsa gidrotoponim deb yuritiladi.

Yuqorida qayd qilingan nomlarning Navbahor tumani toponimiyasida uchraydigan ko'rinishlarini tahlil qilishga intilamiz.

Oykonimlar. Oykonimlar joy nomlari orasida alohida guruhni tashkil etadi. Aholi punktlari va uning ichki bo'limlari - qishloq, posyolka, ovul, mahalla, guzar, ko'cha nomlari oykonimlar deb yuritiladi. Oykonimlarning o'ziga xos xususiyatlari sifatida shuni avtish lozimki, hudud tarixiga oid ba'zi ma'lumotlar oykonimik nomlarda yaxshi saqlanib qolgan.

Oykonimlardan ba'zilarining nomi vaqt o'tishi bilan o'zgaradi. Bu hodisa aholi punktlari jamiyatining ijtimoiy-siyosiy, iqtisodiy-madaniy hayoti, turmush darajasi bilan bog'liq ekanini ko'rsatadi. Darhaqiqat, jamiyatdagi ijtimoiy-siyosiy, iqtisodiy-madaniy o'zgarishlar ko'proq oykonimlarda aks etadi[1]. Oykonimlarni ma'nosiga ko'ra tahlil etganda ularning qanday so'zlar asosida yaratilganligini aniqlash va nomlash tamoyillarini belgilash muhim ahamiyatga egadir. Binobarin, oykonimlarning nomlanishi turlicha bo'ladi. Masalan, etnooykonimlar, antropooykonimlar, fitooykonimlar, geomorfologik oykonimlar, ko'chma oykonimlar va boshqalar.

Etnooykonimlar. Navbahor tumanidagi geografik nomlar tizimida etnooykonimlar katta o'rinni egallaydi. Urug', qabila, millat, xalq nomlari (etnonimlar) asosida yaratilgan aholi punktlarining atoqli otlari etnooykonimlar deb yuritiladi. Etnooykonimlar tildagi eng qadimgi toponimik qatlamlardan biri hisoblanadi. Ular uzoq tarixiy davrning yodgorligi bo'lib ma'lum xalqning tarixini, etnik tarkibini o'rganishda, ularning tarqalish chegarasini ko'rsatishda va aniqlashda eng muhim rnanbalardan biri sanaladi. Masalan: Arabsaroy, Arabxona, Mang'it, Ming, Urganch, To'qmang'it, Chovli, Mitti kabilar.

Antropooykonimlar. Antroponimlar, ya'ni kishi ismlari, laqablari, familiyalardan, taxalluslardan yasalgan turar joylar nomi antropooykonimlar deb ataladi. Chunonchi, Navbahor tumani hududida O'razobod, Qorajon, Mavlonbobo, Oximboboyev, Salim Sulton, Mirzamo'min, Islomkent singari qishloq nomlari xuddi ana shunday antropooykonimlar qatoriga kiradi.

Fitooykonimlar. Oykonimlarning bir guruhini o'simlik va daraxt nomlari asosida shakllangan atamalar tashkil etadi. O'simlik va daraxt nomlari bilan atalgan aholi punktlari nomi - fitooykonimlar (yunoncha fitos - o'simlik demakdir) ma'lum hududdagi o'simliklar dunyosining muhim xususiyatlarini o'zida aks ettiradi. Masalan: *Uchtut, Qayrag'och, G'ujbog'* kabilar.

Antropotoponimlar. Joylarni kishilarning ismi, familiyasi, laqabi bilan ba'zi hollarda taxallus bilan atash juda qadimiy tarixga egadir. Bunday rusumning qachon paydo bo'lganligi haqida nomshunoslar turlicha fikrlar bildiradi. Taniqli, nomshunos V.A. Nikonov bu jarayon feodalizm davrida, yerga egalikning kuchayganligi bilan izohlaydi [2].

Ammo ba'zi tadqiqotchilar antroponimiyaning toponimiyaga o'tishini qadimiy hodisa, deb biladi. Antroponimika va toponimika sohalari tarixan bir-biri bilan bog'liqdir. Chunki bir qator antroponimlar toponimlar asosida paydo bo'lgan, ko'pincha toponimlar esa kishilarning ismlaridan yasalgandir.

Antroponimlar asosida yasalgan toponimlar antroponegiz, antroponimik negiz deb yuritiladi. Antropotoponimlarning sermahsul jarayon ekanini bu masalaga oid maxsus tadqiqotlar ham tasdiqlaydi. Masalan, S.Qorayev "dastlabki ma'lumotlarga qaraganda, hozirda respublikamizning 3 dan 8 foizgacha bo'lgan aholi yashaydigan joylari nomi shaxs nomidan yasalgan," - deb aytgan.

Umuman har bir hududda antropotoponimlar quyidagi to'rt xil sababga ko'ra paydo bo'lishi mumkin: a) u yoki bu toponimik obyekt uni bunyod etgan, uning yuzaga kelishi uchun sababchi bo'lgan shaxs nomi bilan ataladi; b) toponimik obyekt unga egalik qiluvchi kishi nomi bilan ataladi; v) biror shaxs ideallashtiriladi yoki ilohiylashtiriladi hamda ma'lum obyektlar uning nomi bilan atala boshlanadi; g) shaxs nomi rasmiy ko'rsatma va qaror asosida biror joyga beriladi (memorial toponimlar). Ayniqsa, keyingi holat sho'rolar davrida avj olgan va sho'ro davlati toponimik siyosatining tarkibiy qismiga aylangan edi [3].

Navbahor tumani toponimiyasida anchagina antropotoponimlar mavjud bo'lib, bu hudud toponimiyasining salmoqli qismini tashkil qiladi, ularning miqdori hozirgi kunga kelib 80dan oshadi.

Navbahor tumanidagi toponimlarda quyidagi antrotoponimik toponegizlar mavjudligi aniqlandi:

1. Shaxsning ismi bilan bog‘liq antrotoponimik toponegizlar: *Mavlonbobo*, *Mirzamo‘min*, *Islomkent*, *Qamarota*, *Umarota* kabilar. Ko‘p holda shaxsning ismi asos bo‘lgan toponim ma‘lum aniqlagichlar bilan birga keladi: *Abduariqtepa*, *Umarotatepa*, *O‘razobod* kabilar.

2. Kishining ismi va familiyasi asosida shakllangan antrotoponimik toponegizlar: Bunday nomlar, asosan, sho‘rolar davrida keng udum bo‘ldi va ko‘proq ko‘chalar, guzarlar, maydonlar, xiyobonlar kishining ismi va familiyasi , bilan ataldi: *Tillo Jo‘rayev (k)*, *Salim Sulton (qish.)* kabilar.

Ushbu guruhga shartli ravishda ba‘zi tarixiy shaxslar nomi bilan yurutiluvchi quyidagi singari toponimlarni ham kiritish mumkin: *Mirzo Bobur*, *Ibn Sino* (*ko‘chalar nomi*) kabilar.

3. Ushbu hududda faqat taxalluslardan yasalgan toponimlar juda kam. Ba‘zi joy va obyektlar *Bobur ‘ko‘chasi*, *Furqat ko‘chasi* kabi nomlar bilan yuritilganida nomning toponegizini taxalluslar tashkil qiladi.

Navbahor tumani toponimiyasidagi antropotoponimlarning aksariyati tabiiy-tarixiy nomlar bo‘lib, asrlar davomida bu hudud toponimiyasi tizimiga singib qolgan. Ammo yangi davr - XXI asrda yasalgan ba‘zi antropotoponimlar, ayniqsa ism va familiya modelidagi nomlarning sun‘iyligi, toponimik tizimga yetarli ravishda singmayotganligi sezilib turadi.

Topotoponimlar. Toponimiyada bir obyektning atoqli oti bilan boshqa bir obyektning ham atash, ya‘ni obyektlar nomining biridan ikkinchisiga ko‘chishi, aniqrog‘i, toponimdan toponim hosil qilish jarayoni bu hududda ma‘lum darajada keng tarqalgan xarakterli hodisadir. Bunday nomlar negizida topotoponim, ya‘ni toponimdan toponim hosil qilinsa topotoponimlar deb yuritiladi. Toponimning yangi, qo‘shimcha vazifasiga o‘tishi, asosan, onomastik konversiya - nomni funksional ko‘chirish orqali yuz beradi.

Topotoponimlarning hosil bo‘lishida ikki xil jarayon yorqin ko‘zga tashlanadi: a) yonma-yon, yaqin joylashgan obyektlarning nomi biridan ikkinchisiga o‘tadi; b) aksincha, uzoq joylashgan obyektlarning nomi bir-biriga o‘tadi.

Umuman olganda, topotoponimlarning hosil bo‘lish qonuniyatlari hali toponimiyada unchalik yaxshi o‘rganilgan emas. Bunga sabab, binichidan, nom ko‘chish murakkab jarayon bo‘lsa, ikkinchidan, biridan ikkinchisiga o‘tgan nomlarning qaysi biri dastlabki nom ekanini aniq belgilashni talab qiladi. Chunonchi: Navbahor tumanida *Ijand* degan qishloq ham, tepa ham bor. Yoki tuman hududida *Sarmish* degan qishloq ham, soy ham, dala ham bor. Ulardan qaysi birining nomi qaysi birisiga o‘tgan? Toponimik shakl dastlab qaysi obyektning nomi bo‘lgan? Bunday masala toponim mansub bo‘lgan joyga borib aniqlanishni talab qiladi. Bizning Navbahor tumani toponimiyasi yuzasidan kuzatishlarimiz bitta nom (toponim)ning ko‘p holda birdan ortiq obyektning nomi bo‘lib kelishini ko‘rsatdi. Biz to‘plagan materiallar orasida ikki, uch, hatto

to'rttagacha obyektga nom bo'lib kelgan toponimlar ham mavjud. Quyida biz ana shunday nomlardan ayrim namunalar keltiramiz:

1. Ikkita obyektning nomi bo'lib keluvchi toponimlar. Bular quyidagilar:

- qishloq va tepa nomi: *G'ujbog'*, *Qurama*, *Ijand*, *Qizilcha* kabilar;
- qishloq va dala nomi: *Sarmish*, *Qoraungur* kabilar;
- qishloq va mahalla nomi: *Jo'rayev Tillo*, *Qorajon*, *Arabxona*, *Armijon*, *Sovungar*, *Mavlonbobo*, *Qo'shqochdi* kabilar;
- qishloq va buloq nomi: *Jilli* kabilar;
- qishloq va soy nomi: *Sarmish* kabilar;
- qishloq va muqaddas qadamjolar nomi: *Qalqonota* kabilar;
- mahalla va tepa nomi: *Halovattepa* kabilar;
- buloq va tepa nomi: *Qo'tirbuloq*, *Chaqmoq* kabilar;
- ko'cha va masjid nomi: *Ahmad Yassaviy* kabilar.

2. Uchta obyektning nomi bo'lib keluvchi toponimlar:

Uchtut - mahalla, qishloq, muqaddas qadamjoy;

Sarimish - qishloq, dala, soy;

Qalqonota - mahalla, qishloq, muqaddas qadamjoy kabilar.

3. To'rtta obyektning nomi bo'lib keluvchi toponimlar:

Qalqonota - qishloq, mahalla, ariq, muqaddas qadamjoy;

Arab - qishloq, mahalla, tepa, urug' kabilar.

Etnotoponimlar. Etnik nomlar - etnonimlarga urug', qabila, elat, xalq, millatlarning nomlari kiradi. Turkiy tillarda, jumladan, o'zbek tilida etnonimlardan yasalgan toponimlar keng tarqalgan va bunday nomlar "etnik belgilar asosida yasalgan toponimlar", ya'ni "etnotoponimlar" deb yuritilmoqda.

Navbahor tumanidagi etnotoponimlarni tahlil qilishdan oldin bitta masalaga, ya'ni etnonimlarning atoqli otga munosabati muammosiga qisqacha to'xtab o'tishga to'g'ri keladi. Chunki biz o'z ishimizda etnonimlarni atoqli otlar guruhida talqin qilmoqdamiz, ammo bu masalada nomshunoslikda turlicha qarashlar mavjud. Bir guruh tadqiqotchilar etnonimlarni atoqli ot deb hisoblashadi. Chunonchi V.A.Nikonovning yozishicha, etnonimlarning atoqli ot ekani yoki atoqli ot emasligini hal qilish ushbu nomlar haqidagi nazariyaga yetarli ravishda aniqlik kiritish bilan bog'liqdir. A.V.Superanskaya etnonimlarni "onomastika doirasiga kirmaydagan lug'aviy birliklar kategoriyasiga mansub", - deb biladi.

O'zbekcha matnlarda etnonimlarning goh bosh, goh kichik harflar bilan yozilayotganligi ham bu masalada ikkilanish mavjudligidan darak beradi. Umuman, ushbu muammo alohida tekshirishlarni talab qiladi. Ammo bitta masala aniqki, etnonimlar toponegizlar orasida yetakchi o'rin egallaydi.

Turkiy, jumladan, o'zbek etnonimlari to'g'risida tarixchilar etnograflarning asarlarida juda ko'p ma'lumotlar mavjud. O'zbek etnonimiyasini tadqiq qilish ishiga keyingi yillarda X.Doniyorov, S.S.Gubayeva, A.Turobov, N.Begaliyev, K.Marqayev kabi olimlar katta hissa qo'shdilar.

Professor T.Nafasov Qashqadaryo viloyati hududidan 400 ta, T.Rahmatov Samarqand va uning atroflari hududida 200 ga yaqin, O'.Oripov Nurota tumanidan 234 ta etnotoponimlarni to'plaganini yozishgan edi. S.Qorayev O'zbekiston

hududidagi aholi istiqomat qiluvchi joy nomlarining 10 dan 30 foizi etnotoponim ekanini ta'kidlagan.

Etnotoponimlarni ularning etnonimik negiziga (toponegiziga) ko'ra ikkiga bo'lish mumkin: a) negizida xalq, elat yoki millat nomi yotgan etnotoponimlar: *Arabxona, Arabsaroy* kabi; b) negizida urug', qabila va ularning mayda shaxobchalari nomi yotgan etnotoponimlar: *Mang'it, Ming, Burqut, Urganji, Mesit, To'qmang'it, Chuyut* kabi.

Toponimning etnotoponim ekanini, ya'ni joy, hudud nomi negizida etnik leksika yotganini aniqlash ba'zan qiyinchilik tug'diradi. Mana shunday hollarda toponimning tarkibidagi ba'zi ko'rsatkichlarga e'tibor berish lozim bo'ladi. Odatda, toponimlar tarkibida quyidagi belgilar uchrasa, o'sha toponim etnonimdan yasalgan bo'ladi:

1. Nom tarkibida to'p (to'b) to'pi (to'bi) so'zlari uchraydi. Bu so'zlar aslida etnonimik indikatorlardir. X.Doniyorov *shodmonto'pi, shodito'pi, yashilto'pi, qazoqto'pi* kabi etnonimlarni qayd qilgan[4]. S.Gubayeva tarkibida *to'p, to'plar* so'zlari mavjud nomlar etnotoponim degan xulosaga kelgan va *Kaltato'pi, Xolmanto'p, Eshboyto'p, Urto'p* kabi nomlarni dalil sifatida keltirgan edi. Navbahor tumani toponimlari orasida ham tarkibida ushbu komponent bor bo'lgan toponimlar mavjud: *Eshonto'p (qq) Qozoqto'p (qq)* kabi.

2. Oxirgi -i qo'shimchasi bilan tugovchi ba'zi nomlarni ham etnotoponimlar qatoriga kiritish mumkin: *Urganji, Kavrakbi, Anorboqi* kabilar.

3. Oxirida -li, -di, -ti qo'shimchalari mavjud ba'zi toponimlar etnotoponimlardir: *Chovli* kabilar.

4. Oxirida -chi qo'shimchasi mavjud ba'zi nomlar etnotoponimlardir: *Kelachi (qq)* kabi.

5. Tarkibida -lar qo'shimchasi kelgan nomlar etnotoponimlardir.

Neotoponimlar. Toponimlarni xronologik jihatdan (paydo bo'lgan davriga ko'ra) ikki guruhga ajratib o'rganish mumkin: a) eski (ko'hna) nomlar va b) yangi (neologizm) nomlar.

Eski nomlar vujudga kelish nuqtayi nazaridan Oktyabr to'ntarilishiga qadar yaratilgan toponimlarni o'z ichiga oladi. Bu xil toponimlar xalq turmushining turli bosqichlari bilan bog'liq holda vujudga kelgan. Eski nomlarga quyidagi toponimlarni ko'rsatish mumkin:

1. Urug'-qabilachilik davrini aks ettiruvchi nomlar: *Mitti, Chovli, Mqng'it, Chuyut, Burqut* kabilar;

2. Aholining sinfiy, ijtimoiy tabaqalanishini ifodalovchi geografik nomlar: *Boyho, Xunuko, Garrayo, Qorajon* kabilar;

3. Diniy e'tiqod, tushuncha va tasavvur bilan bog'liq holda vujudga kelgan joy nomlari;

4. O'tmishdagi katta yer egalari, feodallar, xonlar, amirlar, beklar va shu kabi amaldorlar nomi bilan atalgan toponimlar\ *Salim Sulton, Mirzo Mo'min* kabilar;

5. Turli xil voqea-hodisalarni bildiruvchi toponimlar. Kishilik jamiyati taraqqiyotida tarixiy voqea-hodisalar juda ko'plab sodir bo'lgan. Ulardan eng

muhimlari voqea-hodisa ro‘v bergan joy nomi bo‘lib qolgan: *Degrez, Gidrouzel* kabilar;

6. O‘tmishdagi amal, mansabni ifodalovchi so‘zlar bilan atalgan toponimlar.

Biz o‘rganayotgan hududdagi geografik nomlarning katta bir guruhini yangi nomlar, ya‘ni neotoponimlar tashkil etadi. Yuqorida qayd etilgan eski toponimlar bizgacha hukm surgan turli tarixiy voqealar va tuzumlarning mahsuli, ularning tilda qoldirgan relik (qoldiq)lari sifatida yashab kelmoqda.

Mustaqillik arafasida va mustaqillikdan keyin nomlangan toponimlar neotoponimlar qatoriga kiradi. Masalan, *Tillo Jo‘rayev, Avliyoyi sangi zard, Bozorov Jabbor, Ko‘hron* kabi qishloq va mahalla nomlari neotoponimlar qatoriga kiradi.

Xulosa va takliflar. Mavjud adabiyotlarni o‘rganish shuni ko‘rsatadiki, hozirgi davr nomshunosligida makrotoponim va mikrotoponim tushunchalari va bu tushuncha doirasiga kiradigan nomlar yetarli ravishda chegaralangan emas.

Mikrotoponimlar kichik, mayda geografik obyektlar nomi, makrotoponimlar esa yirik, ulkan obyektlar nomi ekani aniq. Lekin bu etnotoponimik jarayonlar orasidagi chegarani aniq belgilash lozim bo‘ladi. Bizning ushbu muammo bo‘yicha kuzatishlarimiz bunday oraliq (chegara) oykonimlar uchun qishloq, shahar nomi, gidronimlar uchun daryo nomi bo‘lishi maqsadga muvofiqligini ko‘rsatadi.

Har qanday atoqli ot, jumladan, toponimlar ham tildagi avvaldan mavjud bo‘lgan oddiy so‘zlardan yasaladi. Ammo tildagi barcha leksemalardan atoqli otlar yasalavermaydi. Atoqli ot vazifasida qo‘llana oluvchi ma‘lum leksik guruhlar mavjud. Bunday so‘zlar nomshunoslikda apellyativ, apellyativ asos deb yuritilmoqda. Apellyativlar atoqli ot yasash uchun foydalaniladigan leksemalar yig‘indisidir.

Atoqli ot uchun asos bo‘luvchi apellyativ, ulardan hosil qilinuvchi atoqli ot miqdoridan doimo kam bo‘ladi. Bunga sabab ba‘zi apellyativlar birdan ortiq atoqli ot tiplarini hosil qilishda qatnashishidir. Masalan, “arab” apellyativi Arabxona toponimiyasi da 6 ta toponim tarkibida uchraydi: Arabxona (qishloq), Arabsaroy (qishloq), Arabxona (ko‘cha), Arabxona (mahalla), Arabsaroy (mahalla), Arabtepa (tepa).

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. Oxunov N. Toponimlar va ularning nomlari xususiyatlari. – Toshkent, Fan, 1989.
2. Nikonov V. Vvedenie v toponimiku. – M., Nauka, 1965.
3. Begmatov E. Joy nomlari – ma‘naviyat ko‘zgusi. – Toshkent: Ma‘naviyat, 1998.
4. Doniyorov X. O‘zbek xalqining shajara va shevalari. – Toshkent: Fan, 1968.